

ЦІЛІСНІСТЬ ЛЮДИНИ ДРЕВНІХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ

Теліженко Людмила Вікторівна
*доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри
конституційного права, теорії та історії держави
і права, Сумський державний університет*
м. Суми, Україна
Telizhenko L. V.,
*Doctor of Philosophy, Docent, Associate Professor of the
Department of Constitutional Law, Theory and History of
State and Law, Sumy State University*
Sumy, Ukraine

На культурологічному матеріалі проводиться антропологічний аналіз становлення та розвитку цілісності людини древніх цивілізацій. У роботі цілісність древньої людини аналізується як нерозривна єдність людини і її умов, які разом перебувають у спільній для них субстанційній основі.

Ключові слова: *людина, цілісність, міф, свідомість, ритуал, онтичне, онтологічне, дуальність.*

Проблема цілісності людини для філософії не є новою. Фактично вона існує стільки, скільки існує й філософія. Але ставилася вона, зазвичай, тільки щодо сучасної людини, яка і була такою, насамперед, для самої філософії. Цілісність людини доцивілізаційного періоду, як правило, не розглядалася, оскільки вважалося, що міфологічні та інші специфічні тексти культури не можуть нести об'єктивних знань про людину. Та треба визнати, що теоретичне створення моделі цілісності сучасної людини без урахування особливостей її історичного розвитку постає не лише не повним, неадекватним людській сутності, а і в принципі неправомірним. Аналіз культурологічного матеріалу, який дозволяє на його широкій основі прослідкувати етапи розвитку людини як розвиток і зміну форм її цілісності, виявляючи при цьому причини та

закономірності такого процесу, здатен стати «ключем» для аналізу цілісності вже сучасної людини.

Для цього має бути використана методологія постнекласичної раціональності, особливість якої полягає в тому, що вона вперше суб'єкт-об'єктні відношення розглядає не в розриві чи протиставленні, як це було в класичній ($O \rightarrow C$) та некласичній ($C \rightarrow O$) раціональності, а в їх єдності [1; 2].

З цих позицій цілісність древньої людини постає як нерозривна єдність людини і її умов, які разом перебувають у спільній для них субстанційній основі. Вихідною тут є думка про те, що історична еволюція людини пов'язана із зміною форм її цілісності, яка завжди розвивалася дуально, онтично і онтологічно одночасно [3]. Адже з розвитком людини її зовнішній життєвий світ, як і вона сама, ставали все більш складними, потребуючи їх увідповіднення між собою як двох світів людини в спільній для них цілісній основі (мана, першолюдина, єдине і вище ціле тощо), яка уявно перевершувала межі й властивості самої людини. Їх узгодження як дії ритуалу і змісту міфу ставало способом підтримування цілісності людини та водночас її розвитком, увідповідненням людини з основою в одній актуалізованій ситуації.

Світоглядно змінюючи цільові установки та форми практичної діяльності, людина тим самим розширювала не лише ціннісні орієнтири, а й умови свого існування, відкривала нові онтологічні рівні свого буття, з якими починала себе ототожнювати, – від родо-племінного до космічно-вселенського.

Можна виділити такі історичні типи цілісності людини: синкретичний тип цілісності первісної людини; міфологічний тип цілісності архаїчної людини; релігійний тип цілісності людини древніх цивілізацій, містериальний тип цілісності людини Стародавньої Греції.

Доба первісності включає два типи людини: людину доісторичну, домовну, яка не виділяла одиниці смислу, та історично відому людину, людину розумну, здатну до запитування про себе і світ. Це дозволяє припустити, що і цілісність людини епохи первісності теж могла бути різною: поза площиною

мислення і смислорозділення та цією площиною визначеною, проявляючись у створенні вже другої природи людини - культури.

Якщо в первісній людині в силу нерозвиненості свідомості не було внутрішнього розділення, то розділення не могло бути між нею самою та її умовами, оскільки саме свідомість, як прийнято вважати в філософії, протиставляє Я - Не-Я, людину умовам та всьому буттю. Єдина ж у собі вона виявилася єдиною і з усім світом, як в смисловому, так і в діяльнісному відношенні. Два типи дій, що пізніше стали відноситися до природного та надприродного, сприймалися нею як те, що належало їй самій.

То ж, первісна людина «райського періоду» (М. Еліаде), коли «думка не думалася, а... бачилася і чулася» (К. Юнг), мала особливу цілісність, яку можна вважати синкретичною, оскільки онтичне і онтологічне в людині ще не диференціювалися.

Поява міфів стала ознакою розпаду синкретичної цілісності та формування міфологічної цілісності людини. Адже створення міфу означало здатність людини виділяти одиниці смислу, виробляти певне ставлення до подій і явищ тощо. Тепер у людині розрізнялися думка і почуття, а оточуюче середовище через розділення Я і Не-Я поставало хаосом, джерелом жахів, які треба було долати. Це відобразилося у виявленні людиною бінарних опозицій та двонаправленому процесі міфологічного структування себе і світу. Дуально розділений свідомістю людини світ на зовнішній і внутрішній у ній самій тепер заново почав формуватися як смислова єдність, утворюючи нову цілісність людини, межа та реальність якої відповідали її свідомості.

Два світи людини, які постійно розвивалися, вимагали від неї їх смислового та діяльнісного увідповіднення, яке досягалось у пов'язаному з міфом ритуалі. У певному смисловому фрагменті міфу як порядку, виділеному із хаосу, шляхом виконання певних ритуальних дій внутрішнє людини приводилося до зовнішнього, онтологічне до онтичного, бажане до реального. Тобто міф через ритуал як дії з певним смислом (священнодії) став способом гармонізації людини в самій собі, а, отже, способом становлення людини

цілісною, єдиною у своїх діях, смислах, у певній практичній меті тощо. Фактично в ритуалі відбувалося культурне за своїм характером нове народження людини, яке фізіологічно однаково народженим людям давало право належати до одного, спільного для них культурного світу як цілого, з яким можна було себе ідентифікувати та відокремлювати від «чужого» і незрозумілого як хаосу.

Створення нових міфів, більш цілісних за своїм характером, разом з появою нових цілей для людини стало боротьбою за єдність себе з новими умовами, за себе нову. Такими новими міфами стали космогонічні та антропогонічні міфи, які настільки широко описували умови існування людини, що в них знаходило своє упорядкування та пояснення все, з чим тільки стикалася людина. Зміст і структура космогонічних міфів демонстрували вже такий рівень розвитку онтологічного простору людини, в якому все поєднувалося з усім, причому не тільки з природним, а з людським і божественним. У смисловому відношенні це означало, що тепер сама людина перетворилася на всесвіт, де замість хаосу та окремих фрагментів дійсності виник складний, але єдиний у ній самій структурований і водночас цілісний всесвіт, названий нею відповідно до його суті космосом.

Отже, узгодження двох сторін людини як дії ритуалу і змісту міфу ставало способом підтримування цілісності людини та водночас її розвитком, увідповідненням людини з основою в одній актуалізованій ситуації як досягненням бажаних змін життя і якостей.

У древніх цивілізаціях систематизованим та семантично упорядкованим міфом став міф релігійний, який задавав нову мету для прагнень та ритуальних дійств людини – ставати безмежною, «божественною» за всеохоплюваністю власної онтологічної цілісності як повноти.

Але в нових соціальних умовах, коли відбулася сакралізація самого тексту міфу, поділ на жреців і не-жреців, священне і профанне, звичайна людина опинилася в пасивній ситуації. Тепер ні знання цілісного тексту, ні участь у ритуалі для неї виявилися недоступними, що унеможливило

становлення її як цілісності більш високого порядку. З ритуалом пов'язаний вихід у «вищий» світ, який задавався міфом, для пересічної людини древнього світу практично став закритим шляхом, а сама її належність до релігійного суспільства з його цілісними міфами мала тільки підтримувати вже сформовану її дуальну цілісність, для якої тепер достатньо було профанного світу та такої ж свідомості. Тобто фактично відбулася заборона трансцендентного виходу людини через споконвік відомі синкретичні ритуальні дії за власні межі, в самій собі досягати онтологічно найвищої для даної культури мети як єдино істинної.

Іншою постала ситуація в Стародавній Греції. Тепер вищий сенс свого існування кожна людина вбачала у необхідності власного розвитку як меті життя, яка задавалася міфом, втіленим у містерію. Саме містерія як найбільш цілісна для свого часу форма колективного переживання дійсності направляла осмислені і цілеспрямовані дії людини на її розвиток як зміну власних меж, на досягнення такої їх граничності, за яку вже не можна вийти далі, бо це межі божественного, незмінного, охоплюючого єдине і багатоманітне. Таке досягнення межового розвитку онтологічного рівня буття, по можливості, кожною людиною у Стародавній Греції вперше в історії стало самостійною метою державного значення.

До справи самореалізації людини як становлення її цілісності греки підходили цілком раціонально. Тепер сам міф вони розділили на міф-оповідь і міф-дійство. Для розвитку людини вони мали різне значення. Оповідь формувала в людині цілісність світосприйняття, вибудовувала в ній самій єдину смислову основу всього суцього. Дійство ж поступово, в декілька етапів (очищення, споглядання, боготворення) встановлювало в людині таку конфігурацію всіх її енергій, яка означала єдність зовнішнього і внутрішнього людини, збіг її матеріального й ідеального світу в одному ідеалізованому образі. Це змінювало і людину, і її умови та утворювало нову форму її цілісності (колективну, державну, космічну, божественну і т. д.).

То ж, еволюціонування людини є зміною форм її цілісності, а вся історія людини – появою все нових її форм.

Література:

1. Постнеклассика: философия, наука, культура: коллективная монография / Отв. ред. Л. П. Киященко и В. С. Степин. – СПб.: Изд. Дом «Мирь», 2009. – 672 с.

2. Кизима В. В. Метафизические начала сизигийной антропологии / В. В. Кизима // Totallogy – XXI (четырнадцатый выпуск). Постнекласичні дослідження. – К.: ЦГО НАН України, 2006. – С. 7 – 153.

3. Теліженко Л. В. Постнекласична модель цілісної людини: монографія / Л. В. Теліженко. – Київ: Інтерсервіс, 2011. – 283 с.

Telizhenko L. V. Human integrity in ancient civilizations

An anthropological analysis of formation and development of human integrity in ancient civilizations is performed basing on culturological data. The paper analyzes the integrity of the ancient person as an inseverable unity of the person and their circumstances, that are in the common for both of them substantive basis.

Key words: *human, integrity, myth, mind, ritual, ontical, ontological, duality.*

Telizhenko, L.V. Human integrity in ancient civilizations [Text] / L.V. Telizhenko // World science news: proceedings of XVI International scientific conference. - Morrisville: Lulu Press, 2018. - P. 66-68.